

GERÇEKTEN EFSANEYE BİR HAYAT: EZO GELİN

A Life between Real and Legend: Ezo Gelin

Doç. Dr. Metin ÖZARSLAN*

ÖZ

Ezo Gelin hem Türkiye hem de Suriye’de geçen trajik bir hayatın öznesidir. Zira iki ülke toprakları bu bedbaht hanımın hayatının çeşitli safhalarına şahitlik etmiştir. Bu çalışmada Türkiye ve Suriye’de mutsuz bir hayat süren Ezo Gelin’in gerçek ve efsanevi hayatı irdelenmiştir. Onun gerek Türkiye’de gerekse Suriye’de geçirdiği çetin ve hüzünlü hayatı, ölümünden sonra halk arasında değişik anlatılara konu edilmiştir. Ezo Gelin’in efsanevi hayatı hakkında türküler yakılmış, hayatının bazı kesitleri muhtelif gösterim sanatlarında işlenmiştir. Dönemin ünlü sanatçılarından başlayarak sonraki zamanlara kadar birçok sanatçı Ezo Gelin ismiyle bağlı türküleri hem mahallî ölçekte hem yurt dışında seslendirmiştir. Bu türkülerin yakılıp, dilden dile dolaşmaya başlaması; Ezo Gelin henüz hayatta iken başlamıştır. Ezo Gelin’in ismine bağlı türküden kaynaklanan efsanevi hayat hikâyesi önce tiyatro sonra sinema en son olarak da televizyonda işlenmiştir. Türk halk kültürü içinde mutfaktan anlatıya, müzikten tiyatroya, sinemadan televizyona uzanan bir yelpazede yer alan Ezo Gelin bir olgu olarak güncelliğini hâlâ korumaktadır. Öte yandan Ezo Gelin Suriye’de de belli oranda bilinmekteyse de onun Suriye’deki tanınma ve bilinme durumu konusunda tam bir araştırma yapılmış değildir. Ayrıca Türkiye-Suriye kültürel ilişkilerinde ortak paydalardan biri olarak Ezo Gelin’in kullanılabileceği teklif edilmiştir. Çalışmada Ezo Gelin hakkındaki kültürel yansımalar bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

Ezo Gelin, Şiddo Hanefi, Türkiye, Suriye, gerçek, efsane, türkü, film.

ABSTRACT

Ezo Gelin is the subject of a tragic life, which is being passed both Turkey and Syria. Likewise those territories of two countries has become witnessing in various stages of the unhappy lady’s life. In this work, the real and legendary life of Ezo Gelin who had an unhappy life in Turkey and Syria is examined. Her difficult and sad life has been the subject of different narrations after her death among people. The ballads are song about Ezo Gelin’s legendary life; some parts of it are penetrated into performance arts. Many artists, from famous ones of that age till recently, have sung ballads with the name of Ezo Gelin locally and superficially. The spread of singing these songs has started when Ezo Gelin was still alive. The legendary life story of hers resulting from the ballad which is based on her name has been processed in theatre, cinema and televisions respectively. Ezo Gelin which takes place in a range of Turkish folk culture from the cuisine to the narration, from music to theatre, from cinema to television has still been kept as a phenomenon. On the other hand, there has been no exact research Ezo Gelin’s reputation and publicity though she has been known at a certain rate in Syria. It is also suggested that Ezo Gelin can be used as a shared part of Turkey-Syria’s cultural relationship. In the work, the cultural reflections about Ezo Gelin are examined with a holistic view.

Key Words

Ezo Gelin, Şiddo Hanefi Turkey, Syria, reality, legend, folksong, movie.

Giriş

Ezo Gelin günümüz Türkiye’inde hâlihazırda en çok mutfak kültürünün bir parçası olarak belleklerde yaşamaktadır. Her sabah evde veya herhangi bir lokantada Ezo Gelin adıyla maruf *çorbada*n içen çoğu insan, Ezo Gelin’in kim olduğunun ve onun ya-

sadığı trajik hikâyenin pek farkında değildir. Oysa Ezo Gelin adının bir çorba adı olarak yaygınlık kazanması Ezo Gelin’in ölümünden çok sonraki bir zamana rastlamaktadır. Ezo Gelin, güzelliği ile dillere destan bir Türkmen kızıdır. Güzelliğinin aksine çileli bir hayat yaşayan bahtı kara bir kişi-

* Hacettepe Üniv. Türk Halkbilimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, metinozarlsan@gmail.com

lıktır. Hayatı; acı, üzüntü ve hasretin tetiklediği bir hastalıkla son bulmuş ve genç yaşta bu dünyadan göçüp gitmiştir. Buna mukabil ondan geriye, adını ölümsüz kılacak bazı yadigârlar kalmıştır. Bu yadigârların başında, onun ardından yakılan türküler, hayatının konu edildiği filmler ve oyunlar ile *Ezo Gelin* adını taşıyan *çorba* gelmektedir. Bunların dışında Ezo Gelin ismi birçok deneme, makale ve kitaba da konu edilmiş, onun ismi etrafında muhtelif yazılar kaleme alınarak neşredilmiştir. Ezo Gelin hakkında bilgi verilirken, yeri geldikçe bahsi geçen yazılara da temas edilecektir.

Ezo Gelin'in Gerçek Hayatı

Yazılı kaynaklardan edinilen bilgilere göre1 çevresinde Ezov, Özo, Özey, Ezov ve Ezo olarak bilinen *Zöhre Bozgeyik*, 1909 yılında Gaziantep'in Oğuzeli ilçesine bağlı Uruş köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Emir Dede, Beydilli boyunun Bozgeyikli oymağındandır. Annesi Kabağağaçlı ailesinden Elif Hanım'dır. Yedi çocuklu ailenin üçüncü evladı olan Zöhre, daha çocuk yaşlarda iken güzelliği ve cana yakınlığı ile civarındaki hemen herkesin dikkatini çekmiş ve beğenisini kazanmıştır. Onun güzelliği kadar gururu ve ağır başlılığı da tanıyanları kendisine hayran bırakmış ve adı dilden dile dolaşmaya başlamıştır.

İlk Evliliği

Rivayete göre Zöhre'yi, köy meydanında, kuyu başında veya bağda bahçede gören hemen her delikanlı, ona âşık olmuş ve onunla evlenebilmek için ailesini görücü olarak göndermiştir. Ancak bütün taliplerini ailesi aracılığı ile nazıkçe geri çeviren Zöhre, bir düğünde görüp tanıdığı Ka-

raşihli aşiretinden Şiddo Hanefi'yle evlenmeye razı olmuştur. Zöhre, yörede yaygın biçimde görülen "değişik"2 usulüyle Şiddo Hanefi'yle, Hanefi'nin halası Hazik de, Zöhre'nin ağabeyi Zeynel ile evlenmiştir. Ancak biraz da ekonomik sebeplere dayalı olarak yapılan bu evlilik uzun ömürlü olmamıştır. Zöhre'nin, bilinmeyen bir sebeple kocasına küsmesi ve evliliğinin on yedinci ayında baba ocağına dönmesiyle ilk evliliği sona ermiştir3.

Ayrılık iki yıl sürmüş, araya girenlerin bütün çabalarına rağmen Ezo Gelin barışmaya yanaşmamıştır. Hanefi umudunu tamamen yitirince iki şahit huzurunda dinî nikâhlı eşi Zöhre'yi boşamıştır. Bundan sonraki dönemde karşısına birçok talip çıkan Zöhre, uzunca süre bu tekliflerin hiçbirini kabul etmemiş ve içine kapanmıştır4.

İkinci Evliliği ve Suriye'ye Gidişi

Beş yıl aradan sonra Ezo Gelin, Suriye'de yaşayan teyzesinin oğlu Abuzer Memey'in evlenme teklifini kabul etmiştir. Maddi sıkıntılar içindeki Abuzer, Ezo Gelin'e düğün yapamamıştır5. Ezo Gelin'in çeyizi birkaç hayvana yüklenerek hazırlıklar bitip Suriye'ye gitmek üzere yola çıkılacakken; tam bu esnada Ezo Gelin aniden ortadan kaybolmuş, herkes korku ve telaşla onu aramaya başlamıştır. Ezo Gelin sırtında bir çuvalda ortaya çıktığında ise, çuvaldakinin ne olduğunu merak edenlere bunun "memleket toprağı olduğunu ve hasret gidermek için zaman zaman koklayacağını, ecel geldiğinde, mezarının içine ve üstüne dökmelerini ve böylece vatanına hasret gitmeyeceğini" ifade etmiştir (Duru 2002: 59).

Anlatılanlara göre Zöhre, 1936 yılının ilkbaharında, bir ikindi vakti, yanında akrabalarından birkaç erkekle birlikte ve yaşlı gözlerle Uruş'tan yola çıkar. Tılesvet, Zammır, Şibip ve Devehöyük köylerinden geçerek akşamın alaca karanlığında Suriye sınırına varır. Bu ayrılığı Ezo Gelin'i tanıyan hiç kimse içine sindiremez. Onun gidişiyile Uruş'u bir matem havası kaplar, köyün yarısı yakılıp yıkılmış gibidir.

O güne kadar Ezo Gelin'i arayıp sormayan, yeni eşi Selvi ile mutlu bir aile tablosu çizen Hanefi, Ezo Gelin'in Suriye'ye gelin gittiği gün aşkının farkına varır. Hemen o günün şafağında sazını alır eline ve yüzünü Suriye'ye dönerek bu gidişe bir ağıt yakar: *"Bir ördek uçurdum Uruş gölünden / Tılesvet köyüne vardı mı dersin?"* diye Ezo Gelin'in adeta güzergâhını izler ve bir daha da elinden sazi, dilinden "yaralı yavrum", "dertli gelin" dediği Ezo Gelin'in adını düşürmez. Ezo Gelin için en içli türkülerini bu dönemde yakar. Geceler boyu bir başına kaldığında, Ezo Gelin için söyler, onun ayrılık ateşiyle yanıp tutuşur. İşi, aş, evi barkı unuttur.

Ölümü

Ezo Gelin 1950'lerin başlarına kadar zaman zaman Türkiye'ye gidip gelir. Vatanyla, ailesiyle, akraba ve arkadaşlarıyla hasret giderir. Her gelişinde, bir çuval dibinde bir miktar "vatan toprağı" götürmeyi de ihmal etmez. Ne var ki, sınır boyunca döşenen mayınlar, Ezo Gelin'in adeta Türkiye ile bağı kopartır. Vatan hasretine bir de yokluk ve yoksulluk eklenince, Ezo Gelin'i o yılların amansız hastalığı olan verem adeta eritir ve 18 Mart 1956'da hayata veda etmesine sebep

olur. Mezar taşına, "Bahtı Kara Ezo Gelin burada yatıyor, Türkiye'ye doymadan gurbet ellerde veremden öldü" diye yazılmasını vasiyet etmiş olmasına rağmen; mezar taşına *"Fatiha Emir Dede Kızı Ezo Gelin. Doğumu: Türkiye'nin Gaziantep Vilayetinin Oğuzeli Kazasının Uruş Köyü. 1909. Ölümü: Suriye'nin Halep Vilayetinin Carablus Kazasının Lüle Köyü. 18 Mart 1956"* (Solmaz 1962; Duru 2002: 60) ibareleri yer alır. Cenazesi vasiyeti üzerine Bozhöyük'ün Türkiye'ye bakan yamacına gömülür. Sağlığında hasret kaldığı ülkesini, ölümünden sonra bu tepeden tam 45 yıl seyreder.

Mezarının Türkiye'ye Nakledilmesi

Uruş'ta doğup büyüyen ve gelin olarak Suriye'ye giden Ezo Gelin, "Ben memleketime doymadım bari mezarım doysun" diyerek Türkiye'yi görece bir yere defnedilmesini istemiştir. Ezo Gelin'in vatan hasretini biraz olsun dindirmek amacıyla Suriye'deki mezarı Türk yetkililerinin girişimiyle 24 Eylül 1999 tarihinde doğup büyüdüğü köye getirilmiştir. Köye "Ezo Gelin Barak Kültür Merkezi" adıyla bir de külliye yapılarak hizmete açılmıştır. Efsaneleşmeye başlayan "Ezo Gelin" ismi, bu hizmetin de tesiriyle ebedileştirilmek istenmiştir.

Ezo Gelin Efsanesi ve Sanat Uyarlamaları

Ezo Gelin'in, bir başka ifadeyle Barak Türkmenlerinin⁷ son aşığı Şiddo Hanefi'nin dertli geline ait iki farklı hikâyesi, dillerde dolaşır. Bu hikâyelerden biri gerçek, ama pek de fazla bilinmeyen bir gerçektir. Ancak gerçek hikâyeye, kurgu olandan çok daha etkileyici olmasına rağmen pek fazla

sözü edilmez. Zira Şiddo Hanefi bu konuda konuşmak istememiştir. Bilinen hikâye ise Barak Türkmenlerinin bildiği gerçek hikâyeye alakası olmayan bambaşka bir modern hikâyedir. Ancak zaman içinde Ezo Gelin ile ilgili anlatılan hikâyeler ve çekilen filmlerin dayandığı modern hikâye birbirine karışmış, böylece Ezo Gelin'in hayat hikâyesi gerçeklik mecraından kopararak efsaneleştirilmiştir.

Ezo Gelin Türküleri

Ezo Gelin hakkında anlatılanlar gerçek hayat hikâyesinden farklıdır. Zira hikâye halk muhayyilesinde türkülerle de desteklenerek çeşitlenmiş, efsaneye dönüşmüştür. Ezo Gelin'in efsaneleşmesi bu güzel ve bedbaht kadının henüz hayattayken kendisi hakkında türküler yakılmaya başlanmış olmasına bağlanabilir⁸. Yazılı kaynaklarda Ezo Gelin hakkında ilk türkünün 1936 yılında İzanlı Bekir Karaduman [Ek: 1] tarafından yakıldığı (Solmaz 1962: 26) kaydedilmiştir. Bu türkü giderek yaygınlaşmış ve Suriye'de de söylenmeye başlamıştır:

“Suriye'nin hududa yakın birçok köyleri [köy] Türk'tür. Tamamen Türk görenek ve gelenekleri Türkiye'de olduğu gibi tatbik edilmektedir. Türkiye'den çeşitli vesilelerle Suriye'ye gittiklerinde Ezo'nun türküsünü de beraber götürülenler orada çalıp söylemişlerdir. Bu söyleyiş [Suriye'deki] Türkler arasında Türkiye'de olduğu gibi yaşayıp gitmektedir. Suriyeliler de Ezo'nun hayat hikâyesini az çok bilmektedirler. Suriye'de yapılan düğünlerde Ezo türküsü söylenmektedir. Hatta Kilis'e yakın Azez kasabasının Türk hududuna yakın bazı köylerinde söylendiği bazı tanıdıklar bana bazı

vesilelerle anlatmış bulunuyorlar. Ezo türküsü şimdilik her iki ülkede de bilinmektedir. Bazı meraklı Mısır sabbaylarının bile öğrendiğini söyleyenler vardır” (Solmaz 1962: 20).

Yukarıdaki iktibasta yer alan bilgiler tarafımızdan sözlü kaynaklardan alınan bilgilerle teyit edilmiştir. Kendileriyle görüşülen kişilerden biri “Ezo Gelin'den haberdar olduğunu ve Ezo Gelin'in kızı Celile'nin yanı sıra Abdulcelil, Hilmi ve Yaşar isimli üvey oğullarını da görüp tanıdığını” (Süleyman 2010) ifade etmiştir. Diğer kaynak kişi ise “Ezo Gelin hakkında Malatyalı Fahri Kayahan tarafından söylenen türkünün önceleri özellikle kına gecelerinde söylendiğini, ancak günümüzde maddi sıkıntılardan dolayı kına gecelerinin tavsamasıyla bu türkü ve benzeri başka türkülerin söylenmediğini” (Muhammed Ali 2010) ifade etmiştir⁹. Ancak bu bilgiler Ezo Gelin'in Suriye macerasını ortaya koymak için yeterli değildir.

Ezo Gelin'in ölümünden hemen sonra Türkiye'de ve Suriye'de Ezo Gelin ile alakalı bu türküler daha çok mahallinde söylenmekte iken dönemin usta seslerinden Malatyalı Fahri Kayahan tarafından Ezo Gelin adıyla bir başka türkü okunmuştur [Ek: 2]. Malatyalı Fahri Kayahan'ın söylediği Ezo Gelin türküsü yurt çapında ilgi görmüş ve çok sevilmiştir. Türkünün gördüğü yoğun ilgi, diğer sanat kollarını da harekete geçirmiş ve böylece Ezo Gelin ile ilgili bu hikâyenin sinema ve tiyatro macerası başlamıştır. Fahri Kayahan'ın söylediği türkü daha sonra Muzaffer Akgün, [Taş Plak], Halit Araboğlu [Taş Plak], Mehmet Bozdoğan [Güngördü Plak] ve Ahmet Sezgin

[Minareci Plak Kaset] gibi sanatçılar tarafından da seslendirilmiş ve plağa okunmuştur.

Zaman içinde türkünün başka sanatçılar tarafından da okunduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Ezo gelin ile ilgili farklı türkülerin de seslendirildiği vakidir. Mesela, Ezo Gelin'in ilk kocası Hanefi Açıkgöz tarafından yakılan ve Nuri Sesigüzel tarafından plağa okunan Ezo Gelin Türküsü [Ek: 3], seslendirilen ikinci türküdür (Atıl-gan [t.y]). Yine, Gaziantepi Muhsin Terlemez tarafından yakılan ve onun sesiyle de plak kayıtlarına geçen türkü [Ek 4], Urfalı Tenekeci Mahmut Güzelgöz [Kalan Müzik] tarafından okunan uzun hava [Ek: 5] ve Arif Sağ'ın [Mert Müzik] Ezo Gelin dizi-filmi için söylediği türkü [Ek: 6] yukarıda sayılan sanatçıların seslendirdiği Fahri Kayahan türküsünden farklıdır.

Gösterim Sanatlarında Ezo Gelin

Sinema Uyarlamaları

Ezo Gelin'in ölümünden bu yana geçen 45 yıl içinde, piyasaya Ezo Gelin'i anlatan on kadar eser çıkar. Cumhuriyet dönemi şairlerinden Behçet Kemal Çağlar'ın Kore Savaşı'nın başlayıp devam ettiği 1950 yıllarında yazdığı "Dertli Gelin" hikâyesi, hepsini gölgede bırakır ve büyük yankı uyandırır. Yeşilçam'da o yıllarda adını oyuncu olarak duyurmaya başlayan Orhan Elmas, Çağlar'ın hikâyesini Ezo Gelin filmlerinin ilki olarak sinemaya uyarlar.

Film 1955/1956 yılında "Ezo Gelin Ateşten Gömlek" adıyla çekilmiştir. Filmde Hümaşah Hiçan, Mahir Özerdem, Orhan Elmas, Atif Kaptan, Mualla Kavur, Ali Korkut gibi Yeşil-

çam oyuncularını rol almıştır. Konusunun gerçek hikayedeki kahramanlarla yakın uzak ilgisi olmamasına rağmen film, gösterildiği sinema salonlarına -bütün matine ve suareler dolup taşmış bir şekilde- halkın ilgisine mazhar olmuştur. Filmin oluşumu da ilginç tesadüflerle doludur. Bunlardan ilki gerek hikâyenin yazarı Behçet Kemal Çağlar'ın, gerekse hikâyeyi senaryo haline getiren Orhan Elmas'ın Ezo Gelin adıyla anılan bir kadının o sıralarda Suriye'de yaşadığından habersiz oluşlarıdır. Bir diğeri, senarist-yönetmen Orhan Elmas'ın Nisan 1956 yılı başlarında çektiği filmin çekimlerinin, Ezo Gelin'in vefatından sadece on gün sonra başlamasıdır. Nihayet filmin çekimlerinin Ezo Gelin'in yaşadığı ve mezarının bulunduğu çevrenin yüz kilometre ötesinde, Urfa'da yapılması da bu tesadüflerin üçüncüsü olarak ortaya çıkar.

Bahse konu hikâye, "Ezo Gelin" adıyla 1968 yılında ikinci kez beyaz perdeye aktarılır. Filmde rolleri Fatma Girik, Tugay Toksöz, Cenk Er, Bilal İnci, Ahmet Mekin ve Atif Kaptan paylaşır. Orhan Elmas'ın ikinci kez çektiği Ezo Gelin filmi 1969 yılında Adana Altın Koza Film Festivali'nde en iyi ikinci film ödülünü, Ezo Gelin'i oynayan Fatma Girik de en iyi kadın oyuncu ödülünü alır.

Ezo Gelin'in yüzbinleri etkileyen muhayyel serüveni; daha önce onlarca kez beyazperdeye aktarılan aşk hikâyelerinin basit bir versiyonudur. Bilinen bir hikâye; iyiler ve kötüler, töreler ve törenlerin hâkimiyeti altında bir hayat... Yine her yerli filmdeki gibi, hikâyenin, birbirlerini deliler gibi seven kahramanları; güzel Ezo ve köyün

yakışıklı delikanlısı Ali... Yine çeşitli engeller, kavuşma, ayrılık, beklenmedik durumlar...

Ezo Gelin aşkı için karşısına çıkan nice ağaları, beyleri ve bey oğullarını geri çevirir, kısmetlerini teper. İki sevgili bütün bu zorlukları aşarak günün birinde evlenirler. Ancak Ezo Gelin'in kocası Ali'nin askere alınmasıyla, bu mutluluk uzun sürmez. Aynı dönemde, binlerce kilometre uzaklıkta, Kore'de başlayan savaş, hikâyedeki kahramanların geleceğini belirler. Ezo Gelin'in kocasının mensubu olduğu birlik, Kore'ye gönderilir. Ezo Gelin günlerce; ama umutla asker yolu bekler... Günlerden bir gün acı haber köye ulaşır. Ezo Gelin'in kocası Ali şehit olmuştur. Künyesi ve şahsî eşyaları evine gönderilmiştir. Ezo Ezo Gelin, kayınvalidesi, kayınpederi, kayınbiraderi; bütün aile yıkılır. Gelini Ezo'yu kızı gibi seven kayınpeder, bu sevgisini Ezo Gelin'i küçük oğlu ile evlendirmekle gösterir. Yenge-kayınbirader kaderlerine boyun eğip geçmişi tam unutmak üzereyken karşılına acı bir sürpriz daha çıkar. Ezo Gelin'in şehit olduğu söylenen eşi çıkagelir. Film, Ezo Gelin'in intihar etmesiyle trajik bir sonla biter.

Üçüncü "Ezo Gelin" filmi ise 1973 yılında Fevzi Tuna'nın yönetmenliğinde çekilir. Senaryosu ilk iki filmin yönetmeni olan Orhan Elmas tarafından yazılır. Filmde Fatma Girik, Kadir İnanır, Suphi Tekniker, Reha Yurdakul, İhsan Yüce, Yeşim Tan, Sami Hazinses, Hikmet Taşdemir, Güzin Özipek ve Tahsin Korel rol alır. Filmin konusu öncekilerle aynıdır¹¹.

Tiyatro Uyarlamaları

Ezo Gelin efsanesi iki kez de aynı

adla tiyatro olarak sahnelenmiştir. Bunlardan ilkinin senaryosunu Mehmet Solmaz yazmış, Süleyman Karakuş uyarlayıp yönetmiştir. Oyunun dekorları Remzi İyimen tarafından yapılmıştır. İkincisi ise 1981-1982 sezonunda Orhan Elmas'ın kaleminden çıkan "Ezo Gelin" oyunudur. İstanbul Şehir Tiyatroları'nda sahnelenen ve Engin Gürmen'in yönettiği bu oyunda dekoru Ersin Satgan, kostümü Türkân Kafadar üstlenmiştir.

Aradan geçen çeyrek yüzyıla ve bu süre zarfından yaşanan büyük kültürel değişime rağmen, "Ezo Gelin" oyunu da en az filmi kadar ilgi görmüştür. Böylece kısa bir sürede kültür, sanat, folklor alanında sözlü, yazılı ve görüntülü eserlerden oluşan çok zengin bir Ezo Gelin külliyatı çıkmıştır. Ezo Gelin adının ardından Barak adı ve yöresi, yörenin kültür ve dokusu tanınmaya ve bu adla özdeşleşen her şeyin ilgi görmeye başladığı görülmektedir.

Televizyon / Dizi Uyarlaması

Hikâyenin aslına uygun olarak Gaziantep'te 2006 Eylül ayında çekimine başlanan "Ezo Gelin" dizisinin senaristliğini Ahmet Yurdakul, yapımcılığını Yaşar İrvül üstlenmiştir. Ezo Gelin'i Nurgül Yeşilçay, sevdiği genci ise tiyatrocusu Erkan Sever canlandırmıştır. Hikâyeye ilgili yayınlarda beliren ortak kanaat dizinin de sinema uyarlamalarında olduğu gibi aslından çok farklı olduğu yönündedir (Atılğan [t.y]).

Reklamlar ve Ezo Gelin Çorbası

Bilindiği gibi Ezo Gelin Çorbası¹² Türkiye'nin her yerinde beğenilen ve sevilerek içilen bir çorbadır. Gaziantep mutfağının (Özsabuncuoğlu

2002; Şenyapılı 2004) ve genelde Türk mutfağının vazgeçilmezleri arasında bulunan bu çorbanın Ezo Gelin adıyla yaygınlaşması esasen Ezo Gelin'in gerçek hayatıyla ilgili bir adlandırma değildir. Çünkü Ezo Gelin isminin çorbayla anılması Ezo Gelin ismiyle bağlı ilk türkü ve ilk filmde sonradır. Bununla beraber Ezo Gelin isminin bir çorbaya ad olması meselesi kaynaklarda müşteki bir tavırla "Son zamanlarda Ezo Gelin'in ismini Ezo Gelin'i tanımayanların tanıyormuş gibi tavır takınarak reklamlarda kullanmaya başladıkları"ndan söz edilerek anlatılmıştır.¹³ Ezo Gelin adıyla yaygınlaşan söz konusu çorbaya verilen addan dolayı olumsuz yaklaşmak tamamen hissi ve öznel bir bakış açıdır. Bu husus küreselleşen dünyada reklama ticari ve kültürel çevrelerin verdiği önem ve harcanan meblağlar noktasından bakıldığında, yazıldığı döneme ait hislilik ve indilik örneğidir. Çünkü burada, kültür endüstrisine ve işleyiş mantığına uygun olarak popüler kültürün kendi malzemesini üretme sıkıntısı çekmesi sebebiyle halk kültürü mahsullerine müracaat etmeye başlaması ve bunlardan bazılarını kendi mecrasından kopararak, içini boşaltarak "satılacak" şekilde yeniden doldurması ve böylelikle kültüre yeni işlevler yüklemek suretiyle kültürün kimlik kodlarıyla oynayıp tüketilebilir emtia hâline getirmesi söz konusudur. Bu, "küreselleşme" tabir edilen uluslararası sermayenin yüzünü gizlemede yerel kimliğe bürünme taktiğinin ayak sesleridir.

Sonuç

Genel hatlarıyla aktarılan gerçek hayatı ve hayali bir serüvenin içinde

farklı görüntülerde ortaya çıkan Ezo Gelin'in gerçek kimliğini, kişiliğinin yanında hakkında oluşan söylencelerle de tanıtmak için onun adı etrafında gelişen kültür ve sanat mahsullerinin daha kapsamlı bir biçimde araştırılıp derlenmesi gerekmektedir.

Şüphesiz şimdiki dek yapılanlar Ezo Gelin olgusu hakkında bilgi taşıyan değerli çalışmalardır. Ancak bu çalışmaların genel özelliği, romantik bakış açısıyla yapılmış olmalarıdır. Bu tür romantik yaklaşımlar normatif bir tavır beraberinde getirir ve bu türden olguların mahallî seviyeye hapsedilmesine sebebiyet verir. Dolayısıyla mesele nesnel değerlendirmeler ve objektif bakış açılarıyla ele alınarak bu olgunun mahallî ölçekten millî ölçüğe taşınması ve kültürel miras kodlarımız içindeki yerine oturtulması gerekmektedir. Bunun yanı sıra Ezo Gelin olgusunun Suriye'deki yansımaları da yeni araştırmalara dâhil edilmelidir. Bu türden araştırmaların da yardımıyla Ezo Gelin'i tanıyanların yeniden hatırlaması, tanımayanların tanınması, malumatı olanların bu malumatlarını biraz daha derinleştirip bilgiye dönüştürmesi mümkün olacaktır.

Türkiye ve Suriye gibi iki komşu ülke topraklarında ömür süren Ezo Gelin'in bu coğrafyada yaşamış olması, hiç şüphesiz bu topraklarda bu hikâyenin yeniden anlatılması için geçerli sebeplerin başında gelir. Bu yönüyle de bu kültürel mirası her iki ülkenin zenginlikleri arasında saymak mümkündür. Dolayısıyla Suriye ve Türkiye arasında -mevcut başka ortaklıkların yanında¹⁴- ortak payda, değer ve noktalardan biri olarak Ezo Gelin olgusu da düşünülmesi ve böyle-

si kültürel değerini iki ülkenin kültürel ilişkilerinin daha da geliştirilmesi ve kuvvetlendirilmesi zemininde önemli bir referans olarak değerlendirilmelidir.

EKLER

Ek: 1 İvanlı Bekir Karaduman Tarafından

Yakılan Ezo Gelin Türküsü
Turnayı uçurdum Uruş köyünden
Tilsevet Gölüne battı mı dersin,
Bir haber almadım Zambır köyünden,
Sibib'e telinden attı mı dersin?15
Hele Devehüyük geçit yeridir16
Bozhüyük'te gümanımın biridir17,
Alıp giden Türkmenlerin eridir,
Bir gece Kozbaş'ta yattı mı dersin?
Önünde Sacır var, geçmez orayı,
Hep avcılar arar bahtı karayı,
Şaine, Küllü'yü, hem Zügara'yı,
Bu üç köyü şavkı tuttu mu dersin?18
Mallarım kaçaktır, varma gümrüğe,
Geç Karakuyu'dan otur Düğnük'e,
Dön ha Ezo, dön ha, eski yurduna...
Sahiplerin seni sattı mı dersin? (Solmaz 1962: 24-25).

Ek: 2 Malatyalı Fahri Kayahan'ın Söylediği

Ezo Gelin Türküsü
Ezo Gelin benim olsan seni vermem feleğe,
Güzel yosmam başın için salma beni dileğe,
Anası huridir de kendi benzer meleğe
Nen eyle de ah bahtı karam nen eyle, nen eyle...
Çık Suriye dağlarına bizim ele el eyle,
Gel bahtı karam gel, sıladan ayrı yazılım gel...
Ezo Gelin çık Suriye dağlarının başına,
Güneş vursun da kemerinin kaşına kaşına.
Bizi kinayanın bu ayrılık gelsin başına başına,
Nen eyle de ah bahtı karam nen eyle, nen eyle...
Çık Suriye dağlarına bizim ele el eyle,
Gel bahtı karam gel, sıladan ayrı yazılım gel... (Solmaz 1962: 26).

Ek: 3 Ezo Gelin'in İlk Kocasısı Hanefi Açıköz

Tarafından Yakılan ve Nuri Sesigüzel Tarafından Plağa Okunan Ezo Gelin Türküsü (Amanın) Irmak kenarına yağmaz mı dolu (Hele) Eşinden ayrılan da olmaz mı deli Tere taze beslediğim gülleri Vardın gittin (de) bir kötüye yoldurdun (Bir tanem aman öldürdün beni) Aman nen eyle zalim nen eyle Ezo'm nen eyle Yine de ne derdin var ise gel bana söyle

(Bir tanem aman ben ettim sana)
(Aman) Yüce dağ başında bir oylum payam
(Sevdiğim) Atımızı aldılar da biz kaldı yayan
Ölümden korkup da sonunu sayan
(Yine) Ölür gider (de) yar koynuna giremez
(Atılğan [t.y.]).

Ek 4: Gaziantepi Muhsin Terlemez Tarafından Yakılan ve Plağa Okunan Ezo Gelin

Türküsü
Seherden uğradım ben bir cerene
Canım kurban olsun Ezo'yu görene
Giyinmiş süslenmiş de dönmüş cerene
Evliyi evinden eder bu gelin
Ağayı köyünden de eder bu gelin
Dağdaki çobanı koyundan da eyler
Eşinden ayrılmış da üzgün üzgün ağlar bu gelin
Yarahlım kime ben ne edem oy oy oy
Ayağına giymiş de kara kundura
Yandı yüreğimde döndü tandıra
Bir cazı karı yok mu Ezo'yu bana kandıra
Minnet eyleyin de bu geline dönmez mi
Dönüp dönüp Barak eline gelmez mi
Neneyle de Gelin Ezo neneyle nen eyle
Çık Barak dağlarına da bizim ele el eyle
Oy oy nen eyle sen nen eyle nen eyle
Yarahlım kime ben ne diyem oy oy Ezo'm
(Atılğan [t.y.]).

Ek: 5 Urfalı Tenekeci Mahmut Güzelgöz'ün

Plağa Okuduğu Ezo Gelin Türküsü (Uzun Hava)
Ayağına geymiş kara kondura (kondura of of)
Yandı yüreğim de bugün döndü tandıra (tandıra yar yar yar)
Bir münasip adam yok ki seni bana kandıra (kandıra of of)
Nen eyle nen eyle de kömür gözlüm nen eyle
Nen eyle de bahtı karam nen eyle nen eyle ey
Aramızda karlı dağlar var
Dört sene sabreyle sabreyle yar yar yar
Çık Suriye dağlarına sen de bize el eyle (gel gel eyle of)
Kimlere de kin ettin geydin alları (alları yar yar yar yar)
Yakın iken de bugün irak ettin yolları ([yolları] oy gelin)
Bahçende açılmış gonca gülleri (gülleri yar yar yar yar)
Vardın gittin bir kötüye koklattın (gelin gelin oy oy)19
Nen eyle nen eyle nen eyle de bahtı karam nen eyle nen eyle of
Çık Suriye dağlarına sen de bize el eyle el eyle yar yar yar
Aramızda karlı dağlar var
Dört sene sabreyle sabreyle yar yar yar (Gü-

zelgöz 2007).

- Ek: 6 Arif Sağ'ın Söylediği Ezo Gelin Türküsü Dizi-Film Müziği
Aldılar elimden Ezo gelini
Saramadım yârin ince belini
Kim silecek gözlerimin selini
Dağlar, yüce dağlar
Derdim nece dağlar
Yol ver kurban olam
Yârim geçe dağlar
Ezo gelin şu Antep'in maralı
Ak elleri elvan elvan kınalı
Avcı vurmuş yüreğinden yaralı
Dağlar, yüce dağlar
Derdim nece dağlar
Yol ver kurban olam
Yârim geçe dağlar (Sağ 2007).

Kaynak Kişiler

MUHAMMED ALİ, Beriye, (2010), Beriye Muhammed Ali, (Suriye Kerpiçli Köyü, 1963, Evli, İlkokul, Ev hanımı) ile 18.10.2010 tarihinde Halep'te Metin Özarslan tarafından yapılan görüşme.

SÜLEYMAN, Kara, (2010), Kara Süleyman (Suriye Ziyaret Köyü, 1950, Evli, İlkokul, Serbest Meslek) ile 18.10.2010 tarihinde Halep'te Metin Özarslan tarafından yapılan görüşme.

NOTLAR

- Gerçek hayatı hakkında birbirinin benzeri bilgileri havi muhtelif yayınlar için bkz. (Atılcan [t.y.]; Demir 2008; Duru 2002; Gürkan, 1993; Güzelbey 1959, 1984, 1992; Solmaz 1962; Şenyapılı 2004; Taydaş [t.y.]).
- Günümüz kamuoyunda daha çok "berdel" adıyla anılan bu gelenek temelde iki erkeğin kız kardeşlerini değişmesi esasına dayanır. Berdel konusunda ayrıca bkz. (Kemal 1981).
- Ezo Gelin'in eşi Hanefi'nin eski nişanlısı Selvi'yle görüştüğü ve hâlâ birbirlerini sevdiğiklerine dair dedikoduların dolaşması ve bu durumun Ezo Gelin'i incitmiş olması bu ayrılığın sebebi olarak zikredilir (Solmaz 1962).
- Yazılı kaynaklardaki ifadelere göre beş yıl boyunca evinden dışarı çıkmaması veya sadece Ramazan aylarında dışarıyla ilgisini keserek, günde bir zeytin ve bir tas su ile oruç tutup penceresiz bir odada çileye çekilmesi Ezo Gelin'in gerçek hayatının efsaneyle dönüşmesinin ayak sesleri gibidir.
- Bu hususta maddi yetersizliğin yanında başka sebepler de akla gelmektedir. Dul kadına düğün yapmak güney illerinde kınanan bir fiildir. Ayrıca düğün yapmak demek dul kadının geçmiş macerasına yeniden dikkat çekmek anlamına da gelebilir. Ezo Gelin'e

düğün "yapamamış" olmasının arkasında onun mazisini o güne taşımama isteği de söz konusu olabilir. Her ne sebeple olursa olsun evliliği bitirmek başlı başına bir "yüz kırı" sayılacağı için boşanmak suretiyle unutulmak istenen olayların duygusallığını düğün tekrar güçlü bir şekilde ortaya çıkaracaktır. Düğün alayının gelini "kınayan bir alaya" dönüşebileceğinden ikinci kere evlenen kişinin sessiz sedasız gitmesi lafın sözün önün almak bakımından daha iyi olacaktır.

- Geniş bilgi için bkz (Atılcan [t.y.])
- Barak Türkmenleri hususunda bilgi için bkz. (Özbaş 1958, Yalman 1977).
- Bu türküler bazı çalışmalarda sadece metin (Özbek 1981; Solmaz 1962), bazı çalışmalarda da metin ve nota birlikte (Arsunar 1962; Tanses 2005) neşredilmiştir.
- Bahse konu görüşmeler Suriye, Halep, Küllük Mahallesi sakinleriyle tarafımızca yapılmıştır. Bu imkânı sağlayan değerli arkadaşım Prof. Dr. Ömür Ceylan'a ve kaynak kişilere teşekkür ederim.
- Söz konusu türkü hususunda Mehmet Solmaz (1962: 25) şu bilgilere yer vermektedir: "Malatyalı Fahri Kayahan'ın Ezo Gelin filminde ve gerekse plâklarda okuduğu Ezo Gelin türküsünün İzanlı Bekir Karaduman'ın yaktığı türkü ile ilgisi yoktur. Yalnız Fahri'nin okuduğu bu türküyü kimin yaktığı belli değildir".
- Ezo Gelin filmleri konusunda geniş bilgi için bkz (Scognamillo 1987; Ünser 1995).
- "Ezo Gelin Çorbası" Osmaniye, Gaziantep, Kahramanmaraş vb. yerlerde "mahlıta" [Arapça "mahlûta" sözünün farklı bir telaffuzu] olarak bilinir. Mahlıta aynen Solmaz'ın (1962) ifade ettiği gibi piriç, mercimek ve bulgurdan yapılır. Çabuk kaynatılan bir çorbadır. Mercimeğin özleşmesi beklenmez. Piriç, bulgur ve mercimek tencereye birlikte konular ve aynı süreyle kaynatılır. Mercimek, piriç ve bulgura göre biraz geç yumuşadığı için özleşmesi beklenmez. İçinin yarılması yeterli görülür. Yeterince kaynadığına kanaat edilen çorba, fareşi şeklinde doğranmış bol soğan, salça, kuru nane, pul biber, tabii tuz gibi baharatlarla "yağlanır". Üzerine turunç suyu sıkmak tercihtendir; fakat önemli bir tercihtir. Limon olsa bile varsa turunç sıkırlar. Zira turunç mahlıtayı daha hem daha lezzetli yapar; hem de az ekşisi sebebiyle bolca sıkılan sıcak çorbanın hemencecik içilecek kıvama gelmesini sağlar. Görüldüğü çok özel bir çorba değildir. Güney mutfağında çok daha özel çorbalar vardır. Bunların yapımı daha meşakkatlidir

- ve uzun zaman alır. Dolayısıyla “Ezo Gelin Çorbası” daha kısa sürede ve eldeki günlük malzeme ile yapılan kolay bir çorbadır. Herhalde Mahlita ile Ezo birleştirilip şehir yerinde köy “hasreti”, -Ezo’nun çektiği ülke hasretiyle de ilgi kurulabilir- çeken insanlara bu hasretini bir nebze olsun dindirmeleri için çare olacağı düşünüerek sunulmuştur.
- 13 Bu hususa şu satırlar dikkat çekicidir: “Ankara’ya gittiğimde tuhaf bir olayla karşılaştım. Ankara’da bir lokantanın tabelasında şöyle bir yazı vardır. (Gaziantep baklava kebabçısı Karagöz Lokantası) meşhur lokanta Sıhhiye’de tam karşısındadır. Lokantaya gelen müşterilerin büyük bir kısmını büyük makamları işgal eden yüksek memurlar ile subaylardır. Geriye kalanı ise lokantanın ününü duyan meraklı kişilerdi. Lokantaya girdiğinizde hemen hemen bütün müşterilerin Ezo Gelin Çorbası istediğine şahit olacaksınız Bu meşhur çorbayı belki de birçoklarınız merak etmiş olabilirsiniz. Aziz okuyucularımıza kısaca izah edeyim. Mercimek, pirinç, bulgur, soğan, et suyundan meydana gelir, işte meşhur Ezo Gelinin şimdi de ismi Ankara’nın bir lokantasında çorbaya verilmiş bulunmaktadır. Devran daha neler gösterecektir. Daha Ezo ismi nelere verilmeyecektir” (Solmaz 1962: 35).
- 14 Hiç şüphesiz bu ortak kültürel miras unsurları arasında Türkçe’nin lirik şairi Seyyid İmadeddin Ömer Nesimi’yi de zikretmek gerekir. Bu cümleden olarak Nesimî’nin Halep’teki türbesi elden geçirilip tanzim edilmeli ve bu büyük Türk şairi unutulmuşluğun kucacağına atılmaktan ve ihmalin gölgesinde kalmaktan kurtarılmalıdır.
- 15 Uruş, Telsevet, Zambır, Şibip, Oğuzeli’ne bağlı birer hudut köyüdür.
- 16 Devehüyük, Oğuzeli’nin hudut üzerindeki başka bir köyüdür.
- 17 Bozhüyük, Ezo’nun mezarının bulunduğu Suriye’nin bir köyüdür.
- 18 Kozbaş, Şaine, Küllü, Zügara, Düğnük, Suriye köyleridir.
- 19 Bu dörtlük Bayburtlu Hicranî’ye aittir.

KAYNAKLAR

- ARSUNAR, Ferruh, (1962), *Gaziantep Folkloru*, İstanbul: MEB Yayınları.
- ATILGAN, Hail, (t.y.), “Barak Ellerinin Talihsiz Ezo’su”, www.halilatilgan.com/ezo.htm
- DEMİR, Hüseyin, (2008), “Ezo Gelin Hikayesi”, www.lazurinena.com/index.php/makaleler/huseyin-demir/189-te-ezonun-hikayesi
- DURU, Yaşar, (2002), “Barak Kültürü ve Ezo Gelin Öyküsü”, *GAP Çerçevesinde Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri (12-13 Ekim 2001 Gaziantep)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 337, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi: 73.

GÜRKAN, Turhan, (1993), “Geleneklere Yenik Düşen «Ezo Gelin»”, *Cumhuriyet Gazetesi*, Cumhuriyet 2 Eki, [8 Kasım], s. 4.

GÜZELBEY, Cemil Cahit, (1959), *Gaziantep Folklorundan Notlar*, Gaziantep: Kardeşler Matbaası.

GÜZELBEY, Cemil Cahit, (1984), *Gaziantep Büyüklüğü ve Gaziantep Meşahirine Ek*, Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık; Türkiye’de Şehir Tarihleri.

GÜZELBEY, Cemil Cahit, (1992), *Gaziantep’ten Kesitler*, Gaziantep: Ar Ajans.

GÜZELGÖZ, Mahmut (2007), *Urfalı Tenekeci Mahmut Güzelgöz, Ezo Gelin*, İstanbul: Kalan Müzik

KEMAL, Nusret, (1981), “Berdel”, *Türkiye Yazıları -Aylık Dergi-*, 52-53: 21.

ÖZBAŞ, Ömer, (1958), *Gaziantep Dolaylarında Türkmenler ve Baraklar*, Gaziantep: Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Broşür Yayınları: 8.

ÖZBEK, Mehmet, (1981), *Folklor ve Türkülerimiz*, [İkinci Baskı], İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.

ÖZSABUNCUOĞLU, Özden, (2002), *Dört Mevsim Gaziantep Yemekleri*, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Vakfı Yayınları: 13.

SAĞ, Arif, (2007), *Ezo Gelin Dizi Müziği*, İstanbul: Mert Müzik.

ŞENYAPILI, Önder, (2004), *Kimdir Ezo Gelin? Nedir Rab ve Amin? Kaçtır Sayısı Mehmet’in?*, Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık.

SCOGNAMİLLO, Giovanni, (1987), *Türk Sinema Tarihi (1896-1986) 1-2*, İstanbul: Metis Yayınları.

SOLMAZ, Mehmet [Derleyen], (1962), *Ezo Gelin*, Gaziantep: Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Broşür Yayınları Sayı: 28.

TANSES, Hamdi, (2005), *Öyküleriyle Halk Türküleri (Notalı)*, İstanbul: Say Yayınları.

TAYDAŞ, Nihat, (t.y.), “Ezo Gelin”, <http://www.turkuler.com/thm/ezo.asp>

ÜNSER, Orhan [Hazırlayan], (1995), “Türk Sinemasında Yönetmenler ve Filmleri 1 (1914-1994)”, *Antrakt -Aylık Sinema Dergisi-*, 45: 14-15.

YALMAN (YALGIN), Ali Rıza, (1977), *Cenüptü Türkmen Oymakları I-II*, [Hazırlayan Sabahat Emir], Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 256, Kültür Eserleri Dizisi: 14.